

УДК 32.329.11

АНТРОПОЛОГІЧНІ ЦІННОСТІ КОНСЕРВАТИЗМУ У ФОРМУВАННІ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗАСАД ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

Михайло Гордієнко

*Національний університет державної податкової служби України
вул. К. Маркса, 31, 08201, м. Ірпінь, Київська обл., Україна
e-mail: gordienko@mail.ru*

Досліджуються проблеми розвитку людини, формування її громадянської позиції, виховання патріотичної свідомості крізь призму консервативних цінностей. Автор вважає, що політичну особистість, громадянина відкритого суспільства мають формувати власні національні традиції, вітчизняна культура, духовність, релігія у поєднанні з демократичними цінностями. Робиться висновок, що фундаментальні ідеї консерватизму визначають національні перспективи, забезпечують всебічний розвиток людини і побудову громадянського суспільства. Вивчення консервативних складових природи людини є корисним для оптимізації соціальних відносин у практичній площині політики.

Ключові слова: консерватизм, антропологічні цінності, прагматизм, ідентичність.

За всіх часів людина прагнула до панування, пізнання довкілля і самої себе. Саме завдяки активній діяльності людини відбуваються глибокі зміни світу, його радикальні трансформації й удосконалення. У процесі самопізнання людина досягла значних успіхів, однак остаточно з'ясувати свою сутність їй ще не вдалося. Про це переконливо говорить відомий дослідник проблем людини П. Тейяр де Шарден. «Із суто позитивістського підходу людина – найтаємничіший та найбезглуздіший об'єкт науки, - зазначає вчений. – І треба визнати, що в своїх зображеннях універсуму наука дійсно ще не знайшла їй місця... Людина в тому вигляді, в якому її вдається відтворити сьогоднішній науці, – тварина, схожа на інших» [15, с. 135]. *Політичну науку цікавить людина в соціальному вимірі, її ідейно-світоглядні орієнтації, національно-державна ідентичність. Сукупність цих чинників визначає концептуальні засади політичної науки.* Політологія вивчає людину комплексно, в усіх виявах її громадянських атрибутів.

Вихідним постулатом у дослідженні унікальної природи людини є її опосередкованість соціальним простором, комунікацією і взаємодією з іншими індивідами. Політичне буття людини відбувається в системі суспільних відносин і пов'язане з її свідомим, цілеспрямованим ставленням до навколишнього світу, прагненням до перманентного удосконалення соціальної реальності. Національно свідомі громадяни задають вектор демократичного поступу, вони є творцями історії, носіями життєвих потреб, світоглядних орієнтацій, вербальної комунікації, духовно-культурних цінностей, політичної взаємодії. «Національна боротьба шляхетна, вона сповнює страждання гідністю, вказує людині обнадійливий напрям, у якому їй слід

докладати зусиль» [13, с. 124], – зазначає англійський професор політичних наук К. Майноуг. Відтак людина завжди прямо або опосередковано включається в політичне життя, будучи об'єктом впливу владних структур чи суб'єктом політичної діяльності. Серед численних політичних доктрин найбільш адекватне розуміння людини репрезентує консервативна парадигма, онтологічно-світоглядні аспекти якої відображають трансцендентальний характер людського життя у поєднанні з традиційними цінностями народу. Антропологічна складова є неодмінним атрибутом і важливою аксіологічною домінантою консервативної модальності.

Пріоритетною субстанцією в системі консервативних цінностей, яка визначає буття, спрямовує помисли і дії людини, є Бог. Ісус сказав своїм учням: «Бо Божеє Царство всередині вас!» [5], визначивши тим самим богоподібність людини. Бог створив людей за образом і подобою Своєю, дав нам розум, мову, свідомість, волю і безсмертну душу для того, аби, пізнаючи Бога й уподібнюючись Йому, ми все більше удосконалювалися, ставали добрішими й успадкували вічне блаженне життя з Богом. Імперативи консерватизму тотожні християнській моралі: якщо людина живе без віри в Бога, порушує заповіді Господа, то її існування на землі втрачає сенс. Вічні й незмінні постулати релігії, що іманентно притаманні консерватизму за будь-яких умов, гарантують його життєздатність і актуальність в суспільній практиці та політичній науці.

Сакральний дух наскрізь пронизує екзистенцію людини у консервативному вимірі й органічно поєднується із культурним, історичним, державотворчим досвідом народу. Засвоєння і усвідомлення цих цінностей як окремими індивідами, так і широкими верствами громадян визначає формат політичної системи суспільства, характер владних відносин, рівень демократії та інші атрибути цивілізації. Консервативна парадигма має значний потенціал для розвитку людини, формування її громадянської позиції, виховання патріотичної свідомості. У перехідні етапи розвитку суспільства ця система цінностей є найбільш *дефіцитною* і підноситься до рангу пріоритетних завдань політики. *Метою* нашого дослідження є обґрунтування наукового імперативу про те, що патріотична особистість, *громадянин відкритого суспільства органічно соціалізується з допомогою рідної мови, власних традицій, культури, духовності, релігії*. Ці чинники визначають консервативну парадигму політичної науки і мають активно використовуватися для всебічного розвитку і виховання людини на основі духовно-ментальних та національно-патріотичних модусів.

Політична діяльність у більшості випадків має доцільний характер і спрямована на досягнення суспільного блага через задоволення інтересів кожної людини. У кінцевому підсумку *благополуччя держави вимірюється соціальною забезпеченістю і комфортними умовами життя окремого індивіда*. Відриваючись від цього алгоритму, політика набуває деструктивного характеру. Те, що людина залежить від суспільства, що вона є політична істота, переконливо доводив ще Арістотель. Виходячи з його логіки людина природою (а у консервативному розумінні – Богом) призначена жити в суспільстві, а за його межами вона стає просто біологічною істотою. «Той, хто в силу своєї природи, а не внаслідок випадкових обставин, живе поза державою, – на думку Арістотеля, – або недорозвинута в моральному сенсі істота, або надлюдина» [1, с. 443]. Для греків індивід був лише частиною космічної дійсності, цінність якого у суспільстві визначалася мірою

залучення останнього до політичних відносин. Тому в *античну добу більше цінувалися політичні процеси і суспільні відносини, а не конкретний індивід.*

Соціально-політичні відносини на різних етапах існування цивілізації формують інституційно-світоглядне підґрунтя і сутнісні атрибуції для життєдіяльності людини. *В первісному суспільстві антропоцентрична домінанта знаходилася на соціальному маргінесі, оскільки існування людей визначалося природою, а не державно-політичним середовищем.* Утім, не слід цілком відкидати вплив ранньої історії людства на соціалізацію особи. Вже на цьому етапі генетично передавалися ключові структури соціального життя індивідів: компліментарність, віра, егоїзм, зло, гідність, обов'язок.

Кожна наступна епоха – явище глибоко синкретичне, що народжується завдяки революційним процесам в економічній, політичній, духовній сферах й утворює принципово *новий тип людини та її світогляду.* У римлян людина була розчинена в юридичній формальності громадянства і патерналізмі держави. Для Середньовіччя притаманна більша соціальна структуризація на основі станового поділу, де соціальний статус людини визначався не її природними здібностями чи внутрішнім потенціалом, а місцем у соціальній ієрархії суспільства. *За доби Ренесансу починає утверджуватися ідея людини як самодостатньої цінності,* що уособлює не лише природну субстанцію, а й соціальну дійсність. Водночас нова епоха, на думку В. Ільїна, це «відродження традицій культури минулого, які на певний час втратили своє значення... Вона повертається до минулого і відштовхується від нього, надає нового змісту його ідеям, і в цьому розумінні відроджує їх... Доба Ренесансу для найпередовіших країн Європи – це не лише епоха зародження нових відносин, утворення національних держав і абсолютних монархій, епоха глобальних соціальних конфліктів, а й повернення до гуманістичних традицій античності» [8, с. 58]. На основі цих роздумів впливає така константа: увесь прогресивний поступ людства здійснюється через тяглість і засвоєння концептуальних здобутків минулих поколінь.

Руйнування феодально-теологічних зв'язків розширило сферу свідомого самовизначення індивіда, увиразнило необхідність реабілітації творчого потенціалу людської природи, її можливості й покликання. Доба Відродження мала яскраво виражений *антропоцентричний характер,* котрий протиставляє середньовічному теоцентризму інтерес до людини в її відношеннях зі світом, а не в контексті «гріхопадіння» чи «спасіння». Людська природа конституюється як гармонійне поєднання божественного і природного, духовного і тілесного начал. Здійснення людиною свого призначення вимагає не боротьби з власною природою (подолання «гріховності»), а навпаки – слідування природі. *Звернення до внутрішнього світу людини є проявом ірраціональної тенденції, котра уособлює методологічне підґрунтя новоєвропейської консервативної традиції.*

Прагматичне розуміння людської істоти започатковує Н. Макіавеллі. Він вважає, що політична діяльність людини обумовлюється поставленою метою, задля досягнення якої прийнятні будь-які засоби. Розмірковуючи про вплив влади на справи людей, вчений зазначає: «Ми бачимо, що люди діють по-різному, намагаючись досягнути мети, яку кожен ставить перед собою, тобто багатства і слави: один діє обережністю, інший натиском; один – силою, інший – мистецтвом; один – терпінням, інший – протилежним способом, і кожного його спосіб може привести до мети» [14,

с. 75]. Рефлексії Макіавеллі промовисто засвідчують, що постсередньовічна людина мусить самоутверджуватися на основі раціонального прагматизму, досягати поставлених цілей незважаючи на моральні застереження.

Досліджуючи політичні особливості формування індивіда, більшість консервативних мислителів виходять із того, що людина за своєю природою є складним, багатовимірним створінням. Її структура містить біологічні, фізичні, психологічні, інтелектуальні, соціальні і духовні елементи. У межах консервативної доктрини ці природні елементи людини не спрощуються і не узагальнюються, вони радше набувають *упорядкованості й розглядаються як клітини державного організму, що акумулюють сукупний досвід для ефективного управління*. В цьому контексті англійський політичний діяч і мислитель, основоположник сучасного консерватизму Е. Берк зазначає: «Наука управління є практичною за своєю природою,... яка вимагає досвіду, часом набагато більшого, ніж окремішня людина...; отож необхідно з безмежною осторогою відважуватися на повалення будівлі, яка упродовж століть цілком успішно слугувала загальним цілям суспільства, або ж на її радикальне оновлення, не маючи перед очима моделей чи зразків, корисність яких доведено... Природа людини загадкова; чого прагне суспільство, визначити надзвичайно складно; і тому дуже важко спрямувати дії влади так, щоб вони задовольняли природу людини і її ділові потреби. Коли я чую, що в якійсь новій конституції ця проблема розв'язана просто і її за це вихваляють, то зразу ж приходжу до висновку, що її творці або повні невігласи в цій справі, або зовсім знехтували свій обов'язок» [2, с. 284]. На противагу ліберальній концепції необмеженої свободи індивіда, *консервативна парадигма проголошує, що суспільство ефективно функціонує за умови поступового поліпшення людини засобами виховання, освіти, культури, сім'ї, релігії, історичного досвіду*.

Консерватори досить песимістично дивляться на людину. Цей песимізм виявляється у трьох вимірах: *по-перше*, людина є істота обмежена, залежна, недосконала, приречена на певні вади і завжди потребує захисту; *по-друге*, вона морально вразлива, egoїстична, жадібна до влади; *по-третє*, раціональність людей не може впоратися зі складністю світу, тому *консерватори завжди схильні до прагматизму, намагаються удосконалити як політичні реалії, так і саму людину*. Р. Керк, патріарх американського консерватизму, зазначає: «Людина – істота недосконала, і таким же недосконалим є будь-який суспільний лад, який будь-коли був створений. Внаслідок своєї невгамовності люди схильні до бунтарства під впливом якихось утопій... Пориватися до утопій означає закінчити нещастям; консерватор говорить: ми не створені для досконалих речей. Все, на що ми можемо розумно розраховувати, – це суспільство, в якому порядок, справедливість і свобода є тільки стерпними (tolerably) – суспільство, куди якісь різновиди зла, недоброякісної злагодженості і страждання продовжують приховано проникати. Приділяючи увагу поміркованим реформам, ми здатні зберегти та вдосконалити цей стерпний порядок. Але якщо старі установлення та моральні обереги нації відкидають, то анархічні імпульси в людині вириваються на волю – «ритуал стримування зла зруйновано» [10, с. 80]. Консерватизм є прагматичним у тому сенсі, що він заперечує утопічні ідеї і натомість *пов'язує свої концептуальні імперативи з розсудливістю, поміркованістю, емпіричним досвідом*. Тому на консервативні цінності спираються багато теоретичних концепцій, соціальних проектів, державотворчих парадигм.

Поняття самодостатнього індивіда з'являється в епоху Просвітництва, коли, з одного боку, людина розумілася як окрема, неподільна субстанція, а з іншого – як суб'єкт політики, якому притаманні конкретні і неподільні риси характеру, поведінки, національні ознаки. Консервативна парадигма робить акцент на тому, що *національно-державне середовище (культура, духовність, традиції) формують особистість людини*. Тобто характер людей, їх політична свідомість визначається переважно тим культурно-історичним простором, в якому вони проживають. Саме *духовно-культурні і політичні архетипи* створюють ролі, категорії, символи з допомогою яких здійснюється *самоідентифікація людини і генерується її особистість*. Консерватори розглядають людей як частину якогось суспільства і епохи, тому їх природа є переважно продуктом певної культури і традицій. Особистість залежить від історії і традиції, в яких вона сформувалася, які визначали її життєві цінності. «Люди, звичайно, можуть відкинути деякі традиції, що сформували їх, але тільки деякі, – говорить Д. Кекес. – Вони тісно пов'язані зі своїми родинами, рідною мовою, освітою та вихованням. І коли вони відкидають якусь традицію, то не звільняються від традицій: здебільшого вони відмовляються від однієї традиції задля іншої. Традиції для людського життя – однаково, що країни для землі. Покинувши одну, ви перебираєтеся до іншої» [9, с. 194]. Простіше кажучи, люди за своєю сутністю – історичні істоти. Консерватори переконані: бути людиною значить бути українцем чи киянином нашого часу, або англійцем, лондонцем поч. ХХ ст., а не просто бути «віртуальною людиною».

Важливим імперативом консерватизму є обґрунтування визначальної ролі *традиції* у формуванні природи людини. Те, що *визначає сутність особи в консервативному вимірі, детермінується переважно досвідом свого народу, його звичаями, традиціями, релігійною вірою, способом політичного устрою держави* тощо. Класик українського консерватизму В'ячеслав Липинський наголошує: «Кожна суспільна група, що хоче будувати, організувати суспільство, мусить черпати свої сили сама з себе. Тільки її власна внутрішня сила, її удільна вага, рішає про її здатність притягання, про її вплив на ціле суспільство. Для того, крім спільного економічного інтересу, вона мусить ще мати спільну традицію, тобто певну суму історичного досвіду, здобутого її попередніми поколіннями в боротьбі за існування й переданого «з молоком матері», з вихованням, поколінням слідуючим» [11, с. 70]. Спираючись на ідеї В. Липинського, ми стверджуємо, що за відсутності цілеспрямованого виховання людей на засадах власних традицій чи в разі їх відчуження від історичної і духовно-культурної спадщини свого народу відбувається виродження національного організму. Консерватори застерігають: якщо замість органічної любові до своєї Вітчизни і пошани до себе пропагується рабська покірність іншим панам або ж нав'язується політичний чи мовний сепаратизм, це ознака деградації індивідуальності й загибелі держави.

Для національної традиції притаманні містичні й ірраціональні модуси, як і для самої свідомості людини, на яку вона опирається. Якщо ж стати на позиції раціонального мислення і почати формувати нову людину з чистого аркуша, то це може призвести до руйнування структури архетипу особистості. *За відсутності в системі цінностей громадян автентичних традицій, досвіду попередніх поколінь важко досягнути суспільного консенсусу, ствердити національну ідентичність народу, здійснювати конструктивне державотворення*. Роль традицій у

консерватизмі вдало обґрунтовує Дж. Кекес: «Моральна ідентичність визначена системою традицій, що утвердились протягом його історії. Вони утвердились, бо люди й далі брали участь у них, а брали завдяки своїй неперервно підтвердженій вірі, що участь у цих традиціях зробить їхнє життя кращим, ніж воно могло б бути за інших обставин. Традиції виконують роль посередника між індивідами та суспільством, у якому вони живуть... Індивіди пропали б без традицій, бо не знали б, як жити, якщо вони вже забезпечені всім життєво необхідним. Індивіди дізнаються з традицій про життєві можливості, й те, наскільки добре їхнє життя, залежить від того, які можливості певних традицій вони вибрали. Люди роблять життя добрим для себе, беручи участь у традиціях... Ось чому добре суспільство прагнучиме захистити не тільки мінімальні вимоги на універсальному рівні й моральну ідентичність на соціальному рівні, а й традиції на індивідуальному рівні політичної моралі» [9, с. 197]. Звідси витікає стурбованість консерваторів проблемами радикальних змін, оскільки *будь-які масштабні переміни підривають існуючу ідентичність*. Іншими словами, люди завжди втілюють у собі певний час і місце проживання, тому для консерваторів традиція і національна належність мають пріоритетне значення.

Стрімкі зміни сучасного світу, що розпочалися з утвердженням «духу капіталізму» (М. Вебер), нівелюють традиції народу, його етнічну самобутність і посилюють меркантильний індивідуалізм. Його різко критикують представники російської дореволюційної політичної думки. За словами М. Бердяєва, сьогодні ми є свідками кризи епохи Ренесансу, що сформувала людину як цілісну, креативну і духовну істоту. У наш час людина відмовляється від цієї спадщини, стаючи на шлях самоствердження. *Намагаючись утвердити індивідуальність, людина насправді знищує, заперечує себе, втрачає образ вищої Божественної природи*. Тому, на думку М. Бердяєва, «людина не в змозі утримати себе, захистити свою цінність, знайти внутрішню точку опори, і вона хапається, як за рятувальний якір, за колективи комуністичні чи національно-расові, за державу, як земний абсолют... Людина втратила свою цілісність, розірвалася на шматки. Із війни вийшли на арену історії людські колективи, маси, які випали із органічного устрою життя, втратили релігійну санкцію свого життя і потребують примусової організації, щоб не настав цілковитий хаос і розпад» [4, с. 321]. Філософ песимістично оцінює існуючий світ, вважаючи, що він переживає агонію, подібну до кінця світу античного. І сьогодні проблема антропологічна глибша за проблему соціологічну, оскільки людина перестає бути найвищою цінністю, вона підміняється іншими цінностями, нижчими за людські.

Комфортні умови життя посилюють біологічну дефектність людини, обмежують її інстинкти, на відміну від тварини, озброєної ними відразу після народження, що допомагає їй швидко адаптуватися до умов свого існування. Ліберали розуміють людину як вільну, раціональну, рефлексивну субстанцію, яка не повинна пристосовуватися до обставин життя (аби не опускатись до тваринного рівня), а здійснювати активне перетворення і освоєння навколишнього світу. У цьому їй допомагає здатність мислити, інтелект, автономне життя. «Якщо автономне життя – це вища цінність, тоді певний ряд прийнятих можливостей є також внутрішньою цінністю» [17, с. 203], - слушно зауважив Рац. Опонуючи цьому, консерватори заявляють, що людина не включена так, як тварина, у природні процеси та їх порядок, проте впродовж історії сформувала інститут держави і права, удосконалює техніку, розвиває мистецтво, культуру, релігію, таким чином *створивши другий символічний*

світ, що має власний порядок, ставить перед людиною свої вимоги, обмежує спонтанність її життя.

Антропологічна цінність консерватизму виявляється у захисті тих сторін життя людини, які сьогодні надто легко ігноруються і деградують під впливом нівелюючих глобалізаційних процесів. Вони орієнтують людину до вимог індивідуального буття, що з часів Бергсона дістало назву «homo faber» – людина діяльна. Такий тип людини керується в житті переважно мотивами доцільності, користі, вигоди, що звужує її духовно-мистецькі, креативні концепти, вихолощує гуманність і шляхетність. Однак в інформаційну добу саме гуманність визначає людську сутність і тлумачиться, за А. Швейцером, як «справді добре відношення людини до свого ближнього... Гуманність спонукає нас в малих і великих справах дослухатися до голосу серця і йти за його велінням... Веління серця вище за поради здорового глузду. Воно вимагає від нас дотримуватися глибинних рухів нашої духовної сутності» [16, с. 508]. Поняття гуманізму, моральності, релігійності в системі консервативних цінностей протиставляються людському егоїзмові.

Процес сакралізації суспільства, тобто залучення людей до культури, духовності, гуманізму, ми узагальнюємо назвою «*homo sacralios*». Ця понятійна сентенція доволі адекватно рефлексується у філософії І. Ільїна. Мислитель зазначає: «Людині негоже перебувати в безпорадді й пасивності, покладаючись на свою незрозумілу «долю» з покірливістю немовляти. Людина має розуміти свої помилки і хиби, вільно міркувати про них.... Людина призначена підпорядковувати свою душу та її слабкості, звільняти себе від стану духовної сліпоті і творчо будувати свою нову долю перед обличчям Божим... І насамперед потрібно зосередитися на тому, що ми втратили. Людство намагалось за останні два століття створити культуру без *віри*, без *серця*, без *споглядання* і без *совісті*; і нині ця культура є безсилою і переживає свій крах» [7, с. 290]. Людина майбутньої епохи має відмовитися від хаосу духовного затемнення, примиритися зі своєю совістю, відновити віру в Бога і створити нову реальність.

Людині нашого часу стає все важче органічно вписуватися в систему духовних координат. Тому вона постає у своєму бутті головним чином як «*homo faber*», керується мотивом усе більшого підкорення світу задля своїх меркантильних інтересів. Невпинним стимулом цього є шалені успіхи науково-технічного прогресу. Урівноважити цей нівелюючий соціальний детермінізм може *консервативний формат буття людини – «homo sacralios», за якого індивід спроможний переживати і відчувати благоговіння перед життям і бути відкритим тому, що міститься по той бік раціонального розуміння й технічних можливостей.* Якщо інтерпретувати цю сентенцію аргументами В. Липинського, то вона набуде такого змісту: «Досвід історії вчить, що силою, підтримуючою і культивуєчою містицизм, може бути тільки релігія і така авторитетна церква, в якій дана релігія знаходить свою організацію, свою традицію, свою тяглисть і свої людські знаряддя послуху і дисципліни... Тільки тоді, коли життя матеріальне, державне, керується незмінними і вищими од людських законами Бога, і коли віра в Бога і любов до Нього не дозволяють людям знайти всю ціль свого існування в матеріальному, земному, тілесному можна весь час в людській матеріальній боротьбі за поширення життя, за владу, за державу, містичне захоплення підтримувати» [12, с. 30]. Сьогоднішні

тенденції підміни істинного Бога модерними сектами формують підґрунтя для духовного варварства людства.

Процес еволюції цивілізації супроводжується вивільненням особистості від монопольного впливу на неї державних і владних інститутів, удосконаленням політичного простору буття людини через формування громадянського суспільства. Облаштовуючи своє автономне буття, людина прагне здобути максимальну свободу, позбутися бюрократичного тиску, однак вона не повинна дистанціюватися від Бога. За логікою Е. Берка, «людина в основі своїй є релігійною твариною», тому безвір'я суперечить нашому розуму та інстинктам і воно не може тривати довго. Саме на цьому методологічному підґрунті слід конструювати модель громадянського суспільства. Наше твердження резонує з поглядами Е. Берка, який вважав: «Освячення держави через релігійне усталення необхідне для того, щоб вселити здоровий трепет шанобливості її вільним громадянам... Ось чому релігія, поєднана із державою та з обов'язком громадян стосовно неї, стає навіть необхіднішою для цих вільних громадян, аніж у тих суспільствах, де народ обмежено самим його уярмленим становищем... Усі особи, наділені хоч якоюсь часткою влади... за свою поведінку мають складати звіт перед єдиним великим Володарем, Творцем і Засновником суспільства» [3, с. 409]. Отже, *людина, що керується консервативними імперативами, не схильна до хаосу чи анархії, проте збагачена духовністю, вона має почуття патріотизму і відповідальності*. Сукупність таких людей створює належні умови для функціонування відкритого, демократичного суспільства.

Без врахування вищезгаданих апікацій консервативного розуміння людини складно побудувати адекватну політичним реаліям теоретичну модель в політичній науці. *Консерватори у своїх поглядах на природу людини поєднують соціальний детермінізм з інстинктивізмом*. Тобто вони визнають, що людська свідомість має деякі успадковані тенденції (інстинкти), які визначають характер і волю як окремої людини, так і нації загалом. На підставі цих рефлексій можна сформулювати *такий консервативний модус: визначальні риси людей, що проживали в різні історичні епохи, лишаються майже незмінними, оскільки характер їхніх інстинктів відзначається стабільністю та стійкістю у часі й просторі*. Ми схильні вважати, *що фундаментальні ідеї консерватизму є площиною перетину основних політичних контрверсій*. С. Еванс наголошує: «...практика консерватизму, започаткована глибокою недовірою до людини та людей у всеозброєнні державних атрибутів, може добре прислужитися цілям свободи» [6, с. 297]. Отже, вивчення консервативних складових природи людини має не лише важливе теоретико-світоглядне значення, а й корисне для оптимізації соціальних відносин у практичній площині політики.

Список використаної літератури

1. *Аристотель*. Політика / Аристотель // Мыслители Греции. От мифа к логике : Сочинения. – М. : ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс ; Харьков : Изд-во Фолио, 1999. – С. 439–699.
2. *Берк Е.* Права людини / Берк Е. // Консерватизм : Антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К. : Смолоскип, 1998. – С. 281–285.
3. *Берк Е.* Релігія і громадянське суспільство / Берк Е. // КОНСЕРВАТИЗМ : Антологія. 2-ге вид. / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К. : ВД «Простір», «Смолоскип», 2008. – С. 407–412.

4. *Бердяев Н.* Философия свободного духа / Бердяев Н. – М. : Республика, 1994. – 480 с.
5. Біблія або книги святого письма старого й нового заповіту. – Ukrainian Bible, 1990. – 213 с.
6. *Еванс С.* Проблема людини в консерватизмі / Еванс С. // КОНСЕРВАТИЗМ: Антологія. 2-ге вид. / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К. : ВД «Простір», «Смолоскип», 2008. – С. 290–297.
7. *Ильин И.* Путь к очевидности / Ильин И. – М. : Республика, 1993. – 431 с.
8. *Льїн В.* Апологія ірраціональності. Філософія для себе / Льїн В. – К. : Вид-во Європ. ун-ту. – 2005. – 232 с.
9. *Кекес Д.* Консерватизм : підставові переконання / Кекес Д. // КОНСЕРВАТИЗМ : Антологія. 2-ге вид. / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К. : ВД «Простір», «Смолоскип», 2008. – С. 178–202.
10. *Керк Р.* Основи і принципи консерватизму / Керк Р. // КОНСЕРВАТИЗМ : Антологія. 2-ге вид. / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К. : ВД «Простір», «Смолоскип», 2008. – С. 76–88.
11. *Липинський В.* Листи до братів-хліборобів про ідею і організацію українського монархізму / Липинський В. – Київ ; Філадельфія, 1995. – 470 с.
12. *Липинський В.* Релігія і церква в історії України / Липинський В. – К. : ПБП «Фотовідеосервіс», 1993. – 128 с.
13. *Майноуг К.* Анатомія націоналізму / Майноуг К. // НАЦІОНАЛІЗМ : Антологія. 2-ге вид. / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К. : Смолоскип, 2006. – С. 119 – 155.
14. *Макиавелли Н.* Государь / *Макиавелли Н.* – М. : Планета, 1990. – 84 с.
15. *Тейяр де Шарден П.* Феномен человека / Тейяр де Шарден П. – М. : Наука, 1987. – 240 с.
16. *Швейцер А.* Благоговение перед жизнью / Швейцер А. ; Пер. с нем., сост. и посл. А. А. Гусейнова ; Общ. ред. А. А. Гусейнова, М. Г. Селезнева. – М. : Прогресс, 1992. – 576 с.
17. *Raz J.* The Morality of Freedom / Raz J. – Oxford : Clarendon Press, 1986. – 203 p.

*Стаття: надійшла до редколегії 26.05.2009
прийнята до друку 24.09.2009*

ANTHROPOLOGICAL VALUES OF CONSERVATISM IN FORMING OF METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF POLITICAL SCIENCE

Mykhailo Gordienko

*National university of State tax service of Ukraine
K. Marx str., 31, 08201, Irpin, Kyiv region, Ukraine
e-mail: gordienko@mail.ru*

The problems of a development of man, forming the civil position, an education of a patriotic consciousness are explored through the prism of conservative

values. The author considered that the political personality, own national traditions, domestic culture, spirituality and religion must form the citizen of the opened society in a combination with democratic values. Conclusion was drawn that the fundamental ideas of conservatism determined national prospects, provided the comprehensive development of man and a construction of the civil society. A study of conservative constituents of the nature of man was useful to an optimization of social relations in the practical plane of politics.

Key words: conservatism, anthropological values, pragmatism, identity.

АНТРОПОЛОГИЧЕСКИЕ ЦЕННОСТИ КОНСЕРВАТИЗМА В ФОРМИРОВАНИИ МЕТОДОЛОГИЧЕСКИХ ПРИНЦИПОВ ПОЛИТИЧЕСКОЙ НАУКИ

Михаил Гордиенко

*Национальный университет государственной налоговой службы Украины
ул. К. Маркса, 31, 08201, г. Ирпиль, Киевская обл., Украина
e-mail: gordienko@mail.ru*

Исследуются проблемы развития человека, формирования его гражданской позиции, воспитание патриотического сознания сквозь призму консервативных ценностей. Автор считает, что политическую личность, гражданина открытого общества должны формировать собственные национальные традиции, отечественная культура, духовность, религия в сочетании с демократическими ценностями. Делается вывод, что фундаментальные идеи консерватизма определяют национальные перспективы, обеспечивают всестороннее развитие человека и построение гражданского общества. Изучение консервативных составляющих природы человека является полезным для оптимизации социальных отношений в практической плоскости политики.

Ключевые слова: консерватизм, антропологические ценности, прагматизм, идентичность.